

SİBEL BEKİROĞLU • İhlâl Sanatı

SİBEL BEKİROĞLU 1989 yılında İstanbul'da doğdu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde sosyoloji ve felsefe okudu. Yüksek lisans ve doktora derecelerini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden aldı. Çalışmaları sosyoloji, felsefe ve siyaset biliminin kesişim noktalarında yer alıyor. Akademik ilgi alanları arasında kent sosyolojisi, kentkırım, ölüm ve savaş sosyolojisi, kapatılma ve gündelik hayat var.

İletişim Yayınları 3677 • Bugünün Kitapları 313

ISBN-13: 978-975-05-3966-4

© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2026, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKİ QUILT DESENİ © 2017 Karen Maple,
“Black, Brown, and White in Orange”

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Beyza Metin

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SİBEL BEKİROĞLU

İhlâl Sanatı

F-Tipi Hapishanelerde
Gündelik Hayat

*En çok kıskanılanlardan
Deniz'e, Resmîye'ye, Murat'a,
Muhabbet'e, Gülay'a, Aydın'a...*

*ve bu sanatın diğerk tüm ustalarına selamla...
ve yolun en zor, akşamın en ağır olduğu anlarda,
bu hayatı insan gibi tamamlamaya birlikte
cesaret ettiğim, can yoldaşım Mecit'e...*

...

Nerede okumuştum, hatırlamıyorum şimdi, biri mi anlatmıştı yoksa

Mahpusunu kıskanan bir gardiyanı

Ve düşün sevgilim, mahpusunu kıskanan bir gardiyan düşün

Ne kadar acı bunlar

Kıskanıyorlar hepimizi ve kıskanacaklar

Güç iştir çünkü bir tarihi insan gibi yaşamak

Bir hayatı insan gibi tamamlamak güç iştir

Birazdan akşam olacak sevgilim

Bütün heybetiyle akşam olacak

– EDİP CANSEVER, AŞKLAR İÇİNDE

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 13

Giriş 19

BİRİNCİ BÖLÜM

Ezadan Cezaya, Kefaretten Tecride:

Kapan Olarak Hapishane 23

Kural, ihlâl ve tahakküm 24

İşkencenin kırmızısından hapishanenin grisine:

Panoptik bakışın doğuşu 30

Bakışın yerini değiştirmek: Direnişin ontolojisi 35

Dar alanda uzun menzilli hayaller:

Direnişin anlamını yeniden düşünmek 42

De Certeau'nun taktiği 44

Gözetimin taş hali: Hapsetmenin siyasi morfolojisi 49

Yarı-yapılandırılmış sohbetlerle

tamamen yapılandırılmış tecridi konuşmak 52

İKİNCİ BÖLÜM

Kapatılma ve Türkiye'de Hapsetme 57

Kapatılmanın mantığı üzerine 58

Türkiye’de ceza infaz sisteminin ve hapisanelerin tarihsel seyri.....	64
<i>Kaotik dönem</i>	66
<i>Düzen dönemi</i>	72
<i>Tecrit dönemi</i>	76
<i>Mutlak tecrit dönemi</i>	85
Kampüs tipi hapisaneler: Kentin dışında yeni ceza coğrafyaları.....	91
<i>Hapisanelerin alfabeti:</i> <i>Türkiye’de harf tipolojisi nasıl çalışır?</i>	95
Mekânın disipline edilişi: F-tiplerinde tecridin mimari mantığı.....	98
<i>Hücrelerin iç mekân kurgusu</i>	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Gündelik Direniş:

Yersiz-Yurtsuzun Yer’siz Direnişi	109
De Certeau’da taktik, tüketim ve gündelik yaratıcılık.....	111
<i>Tecrit mekânında “arada olma sanatı”</i>	112
<i>F-tipleri, tecrit rejimi</i> <i>ve taktiksel başa çıkma mekanizmaları</i>	114
Direnış kavramının sınırları, etik-epistemolojik tartışmalar.....	116
Direnış ve hapsedme.....	118
F-tipi gündelik hayat: Hapishane zamansallığı ve bekleme rejimi.....	123
<i>F-tipi hayatın mimari, hukuki ve siyasi çerçevesi</i>	125
Gündelik hayat, taktikler ve eleştirel düşünce.....	128
<i>Zihinsel haritalama ve sahanın kavramsal tasarımı</i>	130
<i>Gündeliğin politik niteliği:</i> <i>Siyasi mahpus-adli mahpus ayrımı</i>	131
Gündelik hayatın kategorileri.....	132

Duvarların Çatlağında:

F-tipi Hapishanelerde Gündelik Yaşam

ve Taktiksel Direniş..... 143

F-tipi taktikler..... 145

Okuma sanatı..... 147

Spor ve sağlıklı yaşam / egzersiz sanatı..... 161

Resim sanatı..... 169

İletişim sanatları..... 174

Hapishane topu..... 182

Rögar..... 185

Duvardaki delikler..... 188

Yiyecek ve içeceklerin üretimi / Beslenme sanatları.....191

El işi sanatları..... 198

Sonsöz..... 211

Tecrit rejiminin yeni coğrafyası:

Çatlakların direnci ve kuyu-tipleri..... 213

Hapishane çalışmalarında alternatif tahayyüller..... 216

KAYNAKÇA..... 219

TEŞEKKÜR

Bu kitabın referans aldığı “Türkiye’nin F-Tipi Hapishanelerinde Gündelik Hayat ve Direniş Pratikleri” isimli yüksek lisans tezini 2016 yılında sunduğumda henüz bir ağır ceza mahkemesinde yargılanmamış ve muhtemel bir uzun süreli hapis cezası gerçekliği ile karşı karşıya kalmamıştım. Hapishaneler üzerine yazdığım tezimin, yıllar sonra, yakın çevremde bir espri konusu olacağını ve tezimin de yardımcıyla bu süreçte sahip olduğum ceza infaz sistemi bilgisiyle bu ihtimali en “zararsız” bir biçimde (adeta bir ev sahipliği mertebesinde) atlatacağıma yönelik mizai yorumlara neden olacağını bilmiyordum.

F-tipi hapishaneler gerçekliği ile üniversite yıllarımda karşılaştım. 2000’li yılların başında adının trajik bir şekilde “Hayata Dönüş” konulduğu askerî operasyona dair anlatılar ile birlikte üniversite arkadaşlarımdan bazılarının bu mekânları deneyimlemeye başlaması, bu kapatılma kurumlarına olan merakımı artırmış oldu. Michel de Certeau’nun *Gündelik Hayatın Keşfi* kitabıyla olan mesaimde önüme düşen bir haber, tezimin temellerinin ilk taşını oluşturdu.

Haberde 2000’li yılların başında mahpusları zorla F-tipi hapishane denilen ve “tabutluk” olma sıfatını “layıkıyla” taşıyan kapatılma kurumlarına ait ilk görüntülerin olduğu video paylaşılmıştı. F-tipleri ilk açıldığında “otel konforuyla” karşılaştırıldığı ve dönemin üst düzey bürokratları, gazeteci ve konunun “uzmanları” eşliğinde yapılan gezilere dair videolar basında yer almış olsa da hapishanede gündelik hayatı gösteren ilk görseller bu video ile birlikte açığa çıkmış oldu. Bir mahkeme dosyasından sızmış olan videoda, elimdeki *Gündelik Hayatın Kesfi* ile güçlü bir biçimde örtüşüğünü düşündüğüm, dikkat çekici bazı ayrıntılar da yer alıyordu. Kapı yumruklama, slogan atma ya da ajitasyon gibi daha görünür protesto ve direniş biçimlerinin ötesinde, gardiyanları asıl öfkeliendirdiğini gözlemlediğim şey, mahpusların gündelik hayata içkin pratikleriydi. Bu pratikler, benim için gündelik direnişe dair notlar almamı mümkün kılmıştı. Bunlardan ilki, bir leğenden yapılmış basketbol potasıydı. Gardiyanın hışımla söktüğü bu leğen-pota, 10 metre karelik havalandırmayı bir anlığına bir basket sahasına dönüştürme kudretine sahipti. Bir diğer kayda değer pratik ise, mahpuslardan birinin buğulanmış cama örgütünün ismini yazması ve gardiyanların camı büyük bir gayretle silmeye çalışmasıydı. Oysa bırakıldığı takdirde birkaç dakika içinde kendiliğinden silinip gidecek bu yazı, neredeyse mahpusların diğer stratejik ve görünür eylemlilikleri kadar iktidar cephesini rahatsız etmiş görünüyordu. Bir yandan kılcal damarlara kadar işlemiş bir iktidar örüntüsünü görünür kılan, diğer yandan gündeliğe özgü, taktiksel ve zemini sürekli bulanıklaştıran pratiklere tanıklık etmeyi mümkün kılan bu video, beni gündelik direnişe dair daha derinlikli okumalara ve gözlemlere yöneltmişti.

Yine de bu kitabı yalnızca bir araştırmanın ya da bireysel bir çabanın ürünü olarak görmek mümkün değil. Bu metin-

deki her kelime, insanlığın ortak anlam dünyasından, paylaşılan deneyimlerden ve birbirine tutunan hikâyelerden süzülerek geldi. Buna karşılık, maruz kalınan her “ceza” da tekil sapmaların değil, katmanlı bir iktidar tarihinin tortusudur. Elinizdeki kitap, hem gündelik hayatın içinden sızan direniş anlarına hem de bu anları bastırmaya çalışan bir düzenin sürekliliğine ışık tutar. Bu kitabın yakın tarihine, düşünsel ve duygusal olarak eşlik eden; kimi zaman doğrudan katkılarıyla, kimi zaman varlıklarıyla yolumu açan kişi ve kurumları anmak, benim için bir borç olduğu kadar etik bir gerekliliktir.

Bu çalışmanın akademide mümkün olmasını sağlayan ilk isim, konunun hassasiyetini ve benim için değerini her zaman göz önünde bulunduran yüksek lisans tez danışmanım Çağatay Hoca oldu. Böylesine hassas ve zor bir konunun akademik alanda çalışılmasına alan açması, güveni ve cesareti bu kitabın en temel dayanaklarından birini oluşturdu.

Hayatıma neşe katan Aras başta olmak üzere, başıma gelenleri gülerek karşılamamı mümkün kılan aileme minnettarım. En ağır anları, taşıyabileceğim hafifliğe dönüştüren bu destek, bu kitabın görünmeyen ama en güçlü kaynaklarından biriydi. Hayatla kurduğu bağı hep kışkırdığım, bana cesaret ile merhametin bir arada var olabileceğini gösteren canım annem Seher’e; yaratıcılığın, emeğin ve el maharetinin sessiz bilgisini bana öğreten canım babam Hüseyin’e; başıma gelenlere benden çok üzülüp, sevincimi benden önce sahiplenen, her koşulda yol açan canım kardeşim Ahmet’e; kız kardeşliği en dayanışmacı, en sahici ve en güçlü haliyle deneyimlememe imkân veren canım Açelya’ya; ve bir gün bu kitabı birlikte okuyup üzerine uzun uzun konuşacağımıza inandığım yer cücesi canım Aras’a gönülden teşekkür ederim.

Bu çalışmanın saha sürecini “öf” bile demeden benimle birlikte arşınlayan Cemil’e özel bir teşekkür borçluyum. Selsamsız sabahsız her telefonumu aynı nezaket ve dostlukla karşıladı; yazdıklarımı defalarca okuyarak hem metne hem bana eşlik etti. Yüreğimin her sıkıştığı anda, uzaklardan bir sesle ferahlık getiren Sinem, kitabın ilk hallerini büyük bir sabırla okudu ve süreci başından sonuna kadar incelikle takip etti. Canım Rüzgâr’ın zamanından artanları benimle paylaştığın için teşekkür ederim. Kederli günleri bir oyun havasıyla savuşturmamı sağlayan ve bu kitabın yayımlanması için büyük bir emek veren Merve’ye; hukuki desteğinin yanı sıra neşeli dayanışmasını hiç esirgemeyen Utku’ya; yayımlanma sürecinde bu kitap için gerçekten çok emek harcayan Nuray’a içten teşekkürlerimle. Kitabın son halini alabilmesi için yoğun çaba gösteren, uzaklardan ama güçlü bir dayanışmayla yanımda olan Behzat’ı ve bir kelimenin izinde kitaba kıymetli dokunuşlar yapan, Ahmet Kaya ezgilerini yüreğiyle havalandıran Ozan Ekin’i anmak isterim. Necmi Hoca’ya ise ayrıca teşekkür borçluyum. Ondan aldığım dersler yalnızca akademik formasyonumu beslemekle kalmadı; yazma sürecim boyunca, doğrudan temasımız olmasa dahi, eleştirel bakışının ve düşünsel titizliğinin bana rehberlik ettiğini hissettim. Son olarak, kitabın yayımlanma sürecini benim için her yönüyle kolaylaştıran Tanıl Hoca’ya ayrıca teşekkür ederim.

Ve elbette bir teşekkür de Mecit ve Mişka’ya. Bir doğum günümde bana armağan ettiği *Gündelik Hayatın Keşfi* ile kuyuya taşı ilk atan canım Mecit, iyi ki varsın! Bu kitap ancak, ardı ardına gelen üzüntü ve sevinçler arasında varlığına ilaştırilebilecek çam sakızı kabîinden bir karşılık olabilir. Mişka ise hayatıma girdiği günden bu yana kişisel tarihimde sessiz ama köklü devrimler yaratarak beni ehlileştirdi. Onlar olmasaydı bu kitabın gerektirdiği cesaret de sabır da eksik kalırdı.

Bu çalışma elbette değerli katılımcılarım olmadan mümkün olmazdı. Benimle en özellerini, gözyaşlarını, umutlarını ve gülüşlerini paylaşan tüm katılımcılarıma teşekkürü bir borç bilirim. Tezimin kabul edildiğini mektupla duyduğumda “içeride” bunu halaylar ile kutlayan tüm dostlara hapishane jargonuyla “kucak dolusu selamlar.”

Tezimin “Teşekkürler” bölümünde şükranlarımı sunduğum kurumların neredeyse tamamının Kanun Hükmünde Kararnamelerle kapatıldığı bir dönemin, çalışmanın bitiminden yalnızca birkaç ay sonrasına denk gelmesi ayrıca manidardı. Bu kitabın üretim sürecinde emeği geçen tüm kişi ve kurumlara bir kez daha minnet ve şükranlarımı sunarım. Kapatılmanın (hem hapis hem de eylemliliği sona erdirme anlamında) düşüncelere ket vuramadığını; direnişin yaşama olan bağının her zaman kendine bir çatlak duvar bulabildiğini/yaratabildiğini gösterebilmek umuduyla hazırlanan bu kitabın ilgililerine ulaşmasını diliyorum. İlerleyen sayfalarda hikâyesini okuyacağınız bir mahpustan ilhamla, “bu kitabı okurken benim için kendinize bir kahve ısmarlayın.”

Ocak 2026, Ankara